

De regelgeving omtrent attestering in het voltijds gewoon secundair onderwijs is integraal terug te vinden in [omzendbrief SO 64](#). Dit document biedt een snel overzicht van deze regelgeving.

Volgende studiebewijzen kunnen worden afgeleverd in het **voltijds gewoon secundair onderwijs**:

A-stroom		
Attestering 1 ^e graad voltijds secundair onderwijs	Eerste leerjaar A	Tweede leerjaar A
	<ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd (al dan niet met clausulering) en toelating tot volgende leerjaar <p>Oriënteringsattest A kan ook remediëring in tweede leerjaar A of tweede leerjaar B opleggen (ongeacht de school van inschrijving) en/of de toegang tot een of meer basisopties of pakketten van de basisopties van het tweede leerjaar A of het tweede leerjaar B uitsluiten (ongeacht de school van inschrijving) . Dit houdt het volgende in:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) remediëring die wordt opgelegd, is zowel een recht als een plicht voor de leerling; 2) uitsluiting van een basisoptie impliceert uitsluiting van alle eventuele pakketten van die basisoptie; 3) uitsluiting van een pakket impliceert geen uitsluiting van de basisoptie; 4) uitsluiting van een pakket impliceert geen uitsluiting van andere pakketten van die basisoptie; 5) uitsluiting van een basisoptie impliceert dat die basisoptie ook niet kan worden gevolgd in combinatie met andere basisopties/pakketten (voor wat 2 B betreft); 6) uitsluiting van een pakket impliceert dat dat pakket ook niet kan worden gevolgd in combinatie met andere pakketten/basisopties(voor wat 2 B betreft); 7) Nieuw! Vanaf 1 september 2022: uitsluiting van minstens de helft van alle basisopties van het tweede leerjaar A (zeven basisopties) of van minstens de helft van alle basisopties van het tweede leerjaar B (vier basisopties) impliceert dat de leerling het recht op overzitten behoudt. <p>Het specifieke model van het oriënteringsattest A, uitgereikt in het eerste leerjaar A of B, bevat rubrieken waar in voorkomend geval bedoelde uitsluiting, en/of wel of niet overzitten en/ of remediëring worden vermeld.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest C : <p>-oriënteringsattest C alleen toegekend in uitzonderlijke gevallen, m.a.w. beslissingen dat de leerling het leerjaar niet met vrucht heeft beëindigd, moeten beperkt blijven. Het oriënteringsattest C wordt niet meer gebruikt voor een leerling die slechts een gedeelte van het schooljaar de lessen heeft gevolgd; de school mag dit naar eigen keuze attesteren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar • Oriënteringsattest B: Mits het leerjaar met vrucht beëindigd en bijgevolg tot het volgende leerjaar mag worden toegelaten, behalve in bepaalde finaliteiten, onderwijsvormen of studierichtingen. <p>Overzitten na een B-attest, met of zonder studieverandering, kan nog enkel na een gunstig advies van de delibererende klassenraad.</p> <p>Het (niet-bindend) advies van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding is vanaf 1 september 2022 niet meer vereist.</p> <p>Bij ongunstig advies van de delibererende klassenraad moet de leerling, ongeacht de school, naar het hoger leerjaar overgaan.</p> <p>Het advies van de klassenraad is bindend en wordt in het leerlingendossier opgenomen.</p> <p>Vanaf het schooljaar 2021-2022 geeft de delibererende klassenraad geen advies tot overzitten wanneer de leerling het tweede leerjaar van de eerste graad, het eerste leerjaar of het tweede leerjaar van de tweede graad met vrucht en met clausulering voor minstens alle structuuronderdelen van drie onderwijsvormen of twee finaliteiten heeft beëindigd. In dat geval behoudt de leerling het recht op overzitten. Op het betrokken oriënteringsattest wordt systematisch vermeld of de leerling wel of niet kan overzitten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest C : <p>-mits leerjaar niet met vrucht beëindigd. Het oriënteringsattest C wordt niet meer gebruikt voor een leerling die slechts een gedeelte van het schooljaar de lessen heeft gevolgd; de school mag dit naar eigen keuze attesteren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Getuigschrift 1e graad SO: mits leerjaar met vrucht (al dan niet met clausulering) beëindigd

B-stroom		
Eerste leerjaar B		Tweede leerjaar B
	<ul style="list-style-type: none">Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd (al dan niet met clausulering) en toelating tot volgende leerjaar <p>Oriënteringsattest A kan ook remediëring in tweede leerjaar A of tweede leerjaar B opleggen (ongeacht de school van inschrijving) en/of de toegang tot een of meer basisopties of pakketten van de basisopties van het tweede leerjaar A of het tweede leerjaar B uitsluiten (ongeacht de school van inschrijving). Dit houdt het volgende in:</p> <ol style="list-style-type: none">1) remediëring die wordt opgelegd, is zowel een recht als een plicht voor de leerling ;2) uitsluiting van een basisoptie impliceert uitsluiting van alle eventuele pakketten van die basisoptie;3) uitsluiting van een pakket impliceert geen uitsluiting van de basisoptie;4) uitsluiting van een pakket impliceert geen uitsluiting van andere pakketten van die basisoptie;5) uitsluiting van een basisoptie impliceert dat die basisoptie ook niet kan worden gevolgd in combinatie met andere basisopties/pakketten (voor wat 2 B betreft);6) uitsluiting van een pakket impliceert dat dat pakket ook niet kan worden gevolgd in combinatie met andere pakketten/basisopties(voor wat 2 B betreft);7) Nieuw: vanaf 1 september 2022: uitsluiting van minstens de helft van alle basisopties van het tweede leerjaar A (zeven basisopties) of van minstens de helft van alle basisopties van het tweede leerjaar B (vier basisopties) impliceert dat de leerling het recht op overzitten behoudt. <p>Het specifieke model van het oriënteringsattest A, uitgereikt in het eerste leerjaar A of B, bevat rubrieken waar in voorkomend geval bedoelde uitsluiting, en/of wel of niet overzitten en/ of remediëring worden vermeld.</p>	<ul style="list-style-type: none">Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaarOriënteringsattest B: mits leerjaar met vrucht beëindigd en bijgevolg tot het volgende leerjaar mag worden toegelaten, behalve in bepaalde finaliteiten, onderwijsvormen of studierichtingen.
		<p>Overzitten na een B-attest, met of zonder studieverandering, kan nog enkel na een gunstig advies van de delibererende klassenraad.</p> <p>Het (niet-bindend) advies van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding is vanaf 1 september 2022 niet meer vereist.</p> <p>Bij ongunstig advies van de delibererende klassenraad moet de leerling, ongeacht de school, naar het hoger leerjaar overgaan.</p> <p>Het advies van de klassenraad is bindend en wordt in het leerlingendossier opgenomen.</p> <p>Vanaf het schooljaar 2021-2022 geeft de delibererende klassenraad geen advies tot overzitten wanneer de leerling het tweede leerjaar van de eerste graad, het eerste leerjaar of het tweede leerjaar van de tweede graad met vrucht en met clausulering voor minstens alle structuuronderdelen van drie onderwijsvormen of twee finaliteiten heeft beëindigd. In dat geval behoudt de leerling het recht op overzitten. Op het betrokken oriënteringsattest wordt systematisch vermeld of de leerling wel of niet kan overzitten.</p>
	<ul style="list-style-type: none">Oriënteringsattest C : <p>-oriënteringsattest C alleen toegekend in uitzonderlijke gevallen, m.a.w. beslissingen dat de leerling het leerjaar niet met vrucht heeft beëindigd, moeten beperkt blijven. Het oriënteringsattest C wordt niet meer gebruikt voor een leerling die slechts een gedeelte van het schooljaar de lessen heeft gevolgd; de school mag dit naar eigen keuze attesteren.</p> <ul style="list-style-type: none">Getuigschrift basisonderwijs, onderwijskwalificatie niveau 1: mits leerjaar met vrucht beëindigd (oriënteringsattest A) en leerling getuigschrift nog niet bezit	<ul style="list-style-type: none">Oriënteringsattest C : <p>-mits leerjaar niet met vrucht beëindigd. Het oriënteringsattest C wordt niet meer gebruikt voor een leerling die slechts een gedeelte van het schooljaar de lessen heeft gevolgd; de school mag dit naar eigen keuze attesteren.</p> <ul style="list-style-type: none">Getuigschrift 1e graad SO: mits leerjaar met vrucht (al dan niet met clausulering) beëindigdGetuigschrift basisonderwijs, onderwijskwalificatie niveau 1: mits leerjaar met vrucht heeft beëindigd en leerling getuigschrift nog niet bezit.

2e graad		3e graad	
Attestering 2 ^e en 3 ^e graad voltijds SO	1e leerjaar	Aso-kso-tso-bso (alle finaliteiten)	
		<ul style="list-style-type: none"> Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar Oriënteringsattest B: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar behalve bepaalde finaliteiten/onderwijsvormen/ studierichtingen <p>Overzitten na een B-attest, met of zonder studieverandering, kan nog enkel na een gunstig advies van de delibererende klassenraad.</p> <p>Het (niet-bindend) advies van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding is vanaf 1 september 2022 niet meer vereist.</p> <p>Bij ongunstig advies van de delibererende klassenraad moet de leerling, ongeacht de school, naar het hoger leerjaar overgaan.</p> <p>Het advies van de klassenraad is bindend en wordt in het leerlingendossier opgenomen.</p> <p>Vanaf het schooljaar 2021-2022 geeft de delibererende klassenraad geen advies tot overzitten wanneer de leerling het tweede leerjaar van de eerste graad, het eerste leerjaar of het tweede leerjaar van de tweede graad met vrucht en met clausulering voor minstens alle structuuronderdelen van drie onderwijsvormen of twee finaliteiten heeft beëindigd. In dat geval behoudt de leerling het recht op overzitten. Op het betrokken oriënteringsattest wordt systematisch vermeld of de leerling wel of niet kan overzitten.</p>	<p>Zelfde voorwaarden voor A en C-attest als 1^e leerjaar 2^e graad (ASO-KSO-BSO) en A-, B- en C-attest (TSO), met aandacht voor volgende richtlijnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Clausulering is enkel mogelijk in het 1^e lrjr 3^e graad TSO ◆ B-attest binnen 1^e lrjr 3^e gr TSO houdt in dat de leerling wordt toegelaten in het volgende leerjaar behalve in TSO * ◆ C-attest: mits leerjaar niet met vrucht beëindigd, hetzij het leerjaar, de onderwijsvorm en de studierichting slechts gedurende een gedeelte van het betrokken schooljaar in de betrokken school heeft gevolgd. <p>* de delibererende klassenraad geeft vanaf juni 2021 bij toekenning van een oriënteringsattest A of B nog enkel een verplicht advies over arbeidsbereidheid en arbeidsrijpheid, met het oog op eventuele instap in duaal leren, in het tweede leerjaar van de tweede graad en in het eerste leerjaar van de derde graad in studierichtingen die concordeerbaar zijn naar dubbele of arbeidsmarktfinaliteit; de delibererende klassenraad geeft geen verplicht advies meer in het eerste leerjaar van de tweede graad (met gevolgen voor het model van het oriënteringsattest).</p>
	2e leerjaar	Aso, kso, tso (doorstroomfinaliteit)-kso-tso(dubbele finaliteit)	
		<ul style="list-style-type: none"> Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar* Oriënteringsattest B: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar behalve bepaalde onderwijsvormen/studierichtingen* <p>Zie duiding oranje passage bij 1^e leerjaar 2^e graad alle finaliteiten</p> <ul style="list-style-type: none"> Oriënteringsattest C : mits leerjaar niet met vrucht beëindigd. Het oriënteringsattest C wordt niet meer gebruikt voor een leerling die slechts een gedeelte van het schooljaar de lessen heeft gevolgd; de school mag dit naar eigen keuze attesteren. Nieuw: vanaf het schooljaar 2022-2023: het bewijs van competenties: als de leerling in een structuuronderdeel van de dubbele finaliteit – kso of tso de beroepsgerichte competenties heeft bereikt die geen beroepskwalificatie of deelkwalificatie vormen (voor meer info zie punt 10.1.18 van omzendbrief SO 64); Getuigschrift 2^e graad SO: mits 1e en 2^e leerjaar 2e graad met vrucht beëindigd (oriënteringsattest A of B) <p>* de delibererende klassenraad geeft vanaf juni 2021 bij toekenning van een oriënteringsattest A of B nog enkel een verplicht advies over arbeidsbereidheid en arbeidsrijpheid, met het oog op eventuele instap in duaal leren, in het tweede leerjaar van de tweede graad en in het eerste leerjaar van de derde graad in studierichtingen die concordeerbaar zijn naar dubbele of arbeidsmarktfinaliteit; de delibererende klassenraad geeft geen verplicht advies meer in het eerste leerjaar van de tweede graad (met gevolgen voor het model van het oriënteringsattest).</p>	<ul style="list-style-type: none"> Diploma secundair onderwijs: mits de leerling houder is van het getuigschrift 2e graad SO én het 1e en 2e lrjr 3e graad ASO, TSO of KSO met vrucht heeft beëindigd Oriënteringsattest C : mits leerjaar niet met vrucht beëindigd of slechts gedurende een deel van het schooljaar in de betrokken school heeft gevolgd !Toevoeging (vanaf het schooljaar 2016-2017): verklaring school bij diploma secundair onderwijs, studierichting dier- en landbouwtechnische wetenschappen met invulling "akkerbouw en veeteelt", waardoor houder bij de bevoegde FOD een fytolientie kan aanvragen. Meer info? zie 10.2.1.10 van omzendbrief SO 64.

2 ^e graad		3 ^e graad
2 ^e leerjaar	BSO (arbeidsmarktfinaliteit)	
	<ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest A: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar* • Oriënteringsattest B: mits leerjaar met vrucht beëindigd en toelating tot volgende leerjaar behalve bepaalde onderwijsvormen/studierichtingen. Toelating 1^e Jrjr 3^e graad BSO behalve bepaalde studierichtingen* 	<ul style="list-style-type: none"> • Getuigschrift 2e Jrjr 3e gr SO: mits met vrucht beëindigd • Oriënteringsattest C : mits leerjaar niet met vrucht beëindigd of slechts gedurende een deel van het schooljaar in de betrokken school heeft gevolgd
	Overzitten na een B-attest, met of zonder studieverandering, kan nog enkel na een gunstig advies van de delibererende klassenraad.	
	Het (niet-bindend) advies van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding is vanaf 1 september 2022 niet meer vereist.	
	<p>Bij ongunstig advies van de delibererende klassenraad moet de leerling, ongeacht de school, naar het hoger leerjaar overgaan.</p> <p>Het advies van de klassenraad is bindend en wordt in het leerlingendossier opgenomen.</p> <p>Vanaf het schooljaar 2021-2022 geeft de delibererende klassenraad geen advies wanneer de leerling het tweede leerjaar van de eerste graad, het eerste leerjaar of het tweede leerjaar van de tweede graad met vrucht en met clausulering voor minstens alle structuuronderdelen van drie onderwijsvormen of twee finaliteiten heeft beëindigd. In dat geval behoudt de leerling het recht op overzitten. Op het betrokken oriënteringsattest wordt systematisch vermeld of de leerling wel of niet kan overzitten.</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Oriënteringsattest C : mits leerjaar niet met vrucht beëindigd of slechts gedurende een deel van het schooljaar in de betrokken school heeft gevolgd; • Nieuw: vanaf het schooljaar 2022-2023: het bewijs van competenties: als de leerling in een <u>structuuronderdeel van de arbeidsmarktfinaliteit – bso</u> de beroepsgerichte competenties heeft bereikt die geen beroepskwalificatie of deeltkwalificatie vormen (voor meer info zie punt 10.1.18 van omzendbrief SO 64); • Getuigschrift 2^e graad SO : mits 1^e en 2^e Jrjr 2e graad met vrucht beëindigd 	
	<p>*de delibererende klassenraad geeft vanaf juni 2021 bij toekenning van een oriënteringsattest A of B nog enkel een verplicht advies over arbeidsbereidheid en arbeidsrijpheid, met het oog op eventuele instap in duaal leren, in het tweede leerjaar van de tweede graad en in het eerste leerjaar van de derde graad in studierichtingen die concordeerbaar zijn naar dubbele of arbeidsmarktfinaliteit; de delibererende klassenraad geeft geen verplicht advies meer in het eerste leerjaar van de tweede graad (met gevolgen voor het model van het oriënteringsattest).</p>	

Attestering 3 ^e leerjaar van de 3 ^e graad gewoon voltijds SO		
Vorbereidend jaar (ASO, KSO)	Se-n-se (TSO, KSO)	Specialisatiejaar/naamloos leerjaar (BSO)
<ul style="list-style-type: none">Attest van regelmatige lesbijwoning: mits het leerjaar geheel of ten dele gevolgd	<ul style="list-style-type: none">Certificaat opleiding Se-n-se: mits Se-n-se met vrucht beëindigdOriënteringsattest C : mits Se-n-se niet met vrucht beëindigd	<ul style="list-style-type: none">Diploma secundair onderwijs: mits de leerling houder is van het getuigschrift 2e graad SO én het 1e, 2e en het 3e lrr 3e graad BSO (al dan niet ingericht onder de vorm van een specialisatiejaar) met vrucht heeft beëindigdStudiegetuigschrift specialisatiejaar: mits leerjaar, ingericht onder de vorm van een specialisatiejaar, met vrucht beëindigd, maar toch niet in aanmerking voor een diploma SOOriënteringsattest C : mits leerjaar niet met vrucht beëindigd of slechts gedurende een deel van het schooljaar in de betrokken school heeft gevolgd <p>In het geval een leerling op basis van een beslissing van de toelatingsklassenraad is toegelaten tot het derde leerjaar van de derde graad bso, dan wordt op het diploma secundair onderwijs bij 3°, al naargelang het geval, ingevuld:</p> <p>- instroom op basis van een beslissing van de klassenraad</p>

Addendum

Nieuw! Bij clausulering houdt de klassenraad rekening met de volgende vereisten:

1° clausulering mag studiekeuzes in de loop van het secundair onderwijs niet vroegtijdig sterk verenigen;
2° clausulering mag niet alleen met het oog op het studieaanbod van de school zijn;
3° clausulering moet rekening houden met de verplichte afspraken binnen de scholengemeenschap over een objectieve leerlingenoriëntering.

Nieuw! Vanaf het schooljaar 2022-2023 kan voor individuele leerlingen in de tweede en derde graad de **evaluatiebeslissing** worden **vervroegd** als de klassenraad oordeelt dat de leerling de toepasbare doelen al bereikt heeft. Dit kan bijvoorbeeld voor een cognitief sterk functionerende leerling (al dan niet in combinatie met de maatregel over versnellen in het secundair onderwijs) of voor een leerling die overzit en zijn tekorten wegwerkt op een kortere termijn dan een volledig schooljaar. Het initiatiefrecht hiertoe ligt enkel bij de klassenraad. Deze mogelijkheid tot vervroegde uitreiking is niet van toepassing, wanneer deze in strijd is met andere toepasbare regelgeving met betrekking tot het uitgereikte studiebewijs. Zo dient bijvoorbeeld de regelgeving met betrekking tot de opleiding tot zorgkundige steeds samen te worden gelezen met de relevante federale bepalingen, die stellen dat een opleiding tot zorgkundige steeds (minstens) 1 jaar moet duren. De delibererende klassenraad kan niet vervroegd een oriënteringsattest C uitreiken. Deze maatregel heeft tot gevolg dat **ook** de **studiebekrachtiging** vervroegd kan worden uitgereikt. Op de modellen van studiebewijzen die gelden in de tweede of derde graad staat momenteel "30 juni". Dit houdt in dat de leerling de overstap maakt naar een hoger leerjaar. De instap in het hoger leerjaar wordt beschouwd als een laattijdige inschrijving. In dat geval komen deze beslissingen ook samen voor op eenzelfde proces-verbaal van 30 juni van hetzelfde schooljaar. In het geval van een vervroegde evaluatiebeslissing mag deze datum op het model worden aangepast.

Het getuigschrift basiskennis bedrijfsbeheer (uitgereikt in de 3^e graad m.u.v. 1^e lrr) heeft aparte voorwaarden en modaliteiten die uitgebreid beschreven zijn in omzendbrief SO/2008/01 .

Hieronder een kort overzicht:

***in het voltijds secundair onderwijs :** in elke studierichting van het tweede en derde leerjaar van de derde graad en in elk leerjaar van de vierde graad waar de delibererende klassenraad beslist dat de betrokken leerling voldaan heeft voor het programma bedrijfsbeheer;

***in het deeltijds beroepssecundair onderwijs :** in elke opleiding waar de delibererende klassenraad beslist dat de betrokken leerling voldaan heeft voor het programma bedrijfsbeheer, mits hij, met uitzondering van de eerste graad, ten minste 4 schooljaren in het secundair onderwijs (of in de leertijd) heeft doorgebracht.